

О. О. Головашевич*

ЗАСТОСУВАННЯ ПРАВА НА ПОДАТКОВИЙ КРЕДИТ ПЛАТНИКАМИ ПОДАТКУ З ДОХОДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ

Дослідження податкового кредиту з податку на доходи фізичних осіб обумовлено, перш за все, необхідністю чіткого розуміння зазначеного механізму, його винятковим значенням як для науковців, так і для кожного пересічного громадянина нашої держави. Введення податкового кредиту до механізму податку з доходів фізичних осіб, безумовно, сприятиме правильному перерозподілу податкового тиску між різними верствами населення, дозволить зменшити податкову базу категорії недостатньо забезпечених платників податку на доходи фізичних осіб. Питання податкового кредиту розглядалися багатьма провідними науковцями, зокрема М. П. Кучерявенко, Г. В. Бех, Д. А. Кобильником, О. Г. Свечніковою¹ та ін. Водночас, зазначені роботи присвячені питанням регулювання відносин податкового кредиту з податку на додану вартість та податку з прибутку підприємств. При цьому процедуру застосування податкового кредиту з податку на доходи фізичних осіб майже не розглянуто.

Ця стаття має на меті висвітлити основні моменти при застосуванні платниками податків права на податковий кредит саме з податку на доходи фізичних осіб. Основними завданнями статті є висвітлення суттєвих положень законодавства з цього приводу, системно-порівняльний аналіз нормативної бази та детальний аналіз спірних питань у сфері застосування механізму податкового кредиту з податку на доходи фізичних осіб.

Складний характер відносин навколо податкового кредиту призвів до того, що це поняття в податковому законодавстві України почало вживатися вже з 1992 року. Згодом воно породило фактично два протилежних за змістом поняття: податковий кредит з податку на прибуток підприємств і податковий кредит з податку на додану вартість. Зазначені категорії зовсім різні не лише за формою, а й за змістом. При податковому кредиті з податку на прибуток йдеться про податково-правовий інститут, який має дещо однорідний характер, тоді як податковий кредит з податку на додану вартість характеризується внутрішньою комплексністю фінансово — правових відносин, тому що останні знаходяться на межі бюджетного й податкового права і є представниками однорідних фінансово-правових відносин, але специфічних². У сфері оподаткування фізичних осіб механізм податкового кредиту з'явився порівняно недавно — у 2003 році у зв'язку з прийняттям Закону України “Про податок з доходів фізичних осіб”³ і набрав чинності з початком дії зазначеного закону у 2004 році.

Розглянемо механізм податкового кредиту в національному законодавстві України. Під податковим кредитом розуміється сума витрат, на яку платник податків має право зменшити суму загального річного оподаткованого доходу.

© Головашевич О. О., 2007

* аспірант Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого

¹ Кучерявенко Н. П. Курс налогового права: В 6-ти т. — Х.: Легас, 2005. — Т. III: Учение о налоге. — Ч. 1. — 600 с.; Бех Г. В. Правове регулювання непрямих податків в Україні: Дис. ... канд. юрид. наук. — Х., 2001. — 189 с.; Кобильник Д. А. Правове регулювання пільг при оподаткуванні: Дис. ... канд. юрид. наук. — Х., 2002. — 207 с.; Свечнікова О. Г. Правові засади оподаткування фізичних осіб — підприємців: Дис. ... канд. юрид. наук. — К., 2001. — 198 с.

² Кобильник Д. А. Вказ. праця.

³ Про податок з доходів фізичних осіб: Закон України від 22.05.2003 р. // ВВР. — 2003. — № 37. — Ст. 308.

Для застосування такого права мають бути наявні відповідні обставини. Підстави для надання платникові податку з доходів фізичних осіб податкового кредиту закріплені в ст. 5 Закону України “Про податок з доходів фізичних осіб”. До них відносяться документально підтверджені витрати з переліку, закріпленого в цій же статті. Відзначимо, що законодавець закріпив вичерпний закритий перелік таких витрат. Підтвердження сум витрат є обов’язком винятково фізичної особи і не стосується роботодавця.

Документи, що підтверджують витрати для включення в суму податкового кредиту, не надаються податковому органу по закінченні податкового періоду, але підлягають збереженню платником податків на протязі строку, достатнього для проведення даним органом податкової перевірки в частині правомірності нарахування податкового кредиту. До таких документів відносяться фіскальні або товарні чеки, касові ордери, товарні накладні, договори й інші розрахункові документи, що ідентифікують продавця товарів, виконавця робіт або послуг, що містять суму таких операцій (витрат).

Більш детально застосування податкового кредиту з податку на доходи фізичних осіб регламентовано Інструкцією Державної податкової адміністрації України “Про порядок нарахування платникам податку податкового кредиту з податку на доходи фізичних осіб”⁴. У цілому інструкція конкретизує положення ст. 5 Закону України “Про податок з доходів фізичних осіб”. Для реалізації права на податковий кредит платник має право надати за підсумками року декларацію, навіть якщо він одержував доходи, що не підлягають декларуванню. Порядок заповнення і надання декларації ідентичний порядку, закріпленому законом. Відповідно до Інструкції строк зберігання документів, що підтверджують витрати, які включені в суму податкового кредиту, дорівнює строку позовної давності і становить 1095 днів, у той час як закон говорить про строк, “... достатній для проведення перевірки податковим органом ...”.

Для застосування податкового кредиту з податку на доходи фізичних осіб встановлено ряд обмежень, до яких відносяться такі:

- загальна сума нарахованого податкового кредиту не може перевищувати суми річного доходу платника, отриманого платником у вигляді заробітної плати (якщо ж сума податкового кредиту перевищує такий дохід, то кредит надається в розмірі доходу, рівного заробітній платі);
- якщо платник не скористався правом на нарахування податкового кредиту за результатами звітного річного періоду, то на наступний рік таке право не переноситься.

Зазначені обмеження не можна назвати досконалими. Якщо друге обмеження є більш-менш логічним, хоча й діаметрально протилежним регулюванню податкового кредиту з податку на додану вартість, то перше фактично позбавляє ряд категорій платників податків права на податковий кредит. Так, до платників податку на доходи фізичних осіб прирівнюються самозайняті особи, які у цьому випадку не зможуть скористатися правом на податковий кредит у силу того, що не одержують заробітної плати.

Фізичні особи-підприємці також втрачають право на користування податковим кредитом при утриманні податку з доходів фізичних осіб. Тут можливі два варіанти:

- 1) така особа діє від імені суб’єкта підприємницької діяльності. У цьому випадку, природно, на ньому не лежить обов’язок сплати податку з доходів фізичних осіб;

⁴ ОВУ. — 2003. — № 40. — Ст. 2145.

2) особа, хоч і має статус суб'єкта підприємницької діяльності, але виступає в угодах від імені фізичної особи (наприклад, продає належне їй нерухоме майно — квартиру). При цьому на неї, згідно з законом покладається обов'язок сплати податку з доходів фізичних осіб, якщо вона матиме з цього дохід. В силу того, що підприємець отримує основний дохід від заняття підприємницькою діяльністю, тобто не має заробітної плати, він автоматично втрачає право на застосування податкового кредиту з податку на доходи фізичних осіб і не має можливості віднести на видатки свої особисті витрати (наприклад, суму навчання своєї дитини у вищому навчальному закладі).

Ще однією категорією осіб, позбавлених права на податковий кредит з податку на доходи фізичних осіб є пенсіонери. Вони не одержують заробітної плати й відповідно до діючого законодавства не можуть відносити видатки на податковий кредит. Таке обмеження є несправедливим так як позбавляє людей похилого віку права користуватися податковим кредитом.

Ще одним спірним моментом у регулюванні податкового кредиту є норми п. п. 5.4 ст. 1, п. 5.4 ст. 5 Закону України “Про податок з доходів фізичних осіб”, згідно з якими необхідною умовою для одержання податкового кредиту є наявність у суб'єкта індивідуального податкового номера. При цьому правом на податковий кредит не зможуть скористатися особи, які в силу своїх релігійних або інших переконань законно відмовилися від індивідуального податкового номера.

З огляду на викладене вище можна виділити категорії платників податку на доходи фізичних осіб, які прямо або опосередковано позбавлені права на використання податкового кредиту по даному податку:

- 1) податкові нерезиденти України;
- 2) самозайняті особи;
- 3) фізичні особи підприємці (навіть коли вони діють від імені фізичної особи);
- 4) пенсіонери;
- 5) військовослужбовці;
- 6) особи, що відмовилися на законних підставах від індивідуального податкового номера.

До числа витрат, дозволених для включення в суму податкового кредиту з податку на доходи фізичних осіб, відносять такі:

- пожертвування або благодійні внески зареєстрованим в Україні неприбутковим організаціям, але не менше 2 % і не більше 5 % від суми річного загального оподаткованого доходу такого звітного року;
- оплата свого навчання або навчання члена своєї родини першого ступеня споріднення в середніх професійних і вищих навчальних закладах (але й тут є обмеження, так як складу податкового кредиту потрапить сума не більша розміру прожиткового мінімуму помноженого на 1,4, у розрахунку за кожний повний або неповний місяць навчання протягом звітного податкового року);
- сплата страхових внесків, страхових премій страховиків-резидентів за договором довгострокового страхування життя, як за себе, так і за членів своєї родини першого ступеня споріднення (ці суми також будуть обмежуватись виходячи з розміру прожиткового мінімуму помноженого на 1,4, за кожний повний або неповний місяць);
- штучне запліднення й оплату вартості державних послуг (плюс оплата держмита), пов'язаних з усиновленням дитини — у повному обсязі;
- суми відсотків по іпотечному кредитуванні;
- суми внесків і страхових премій по договорах недержавного пенсійного страхування як за себе, так і за членів своєї родини першого ступеня споріднення, (тут діють обмеження в межах прожиткового мінімуму, збільшеного в 1,4 рази).

У зв'язку з реалізацією права на податковий кредит необхідно звернути увагу на такий момент. Відповідно до роз'яснень податкових органів⁵, при розрахунку податкового кредиту слід використовувати заробітну плату без урахування зменшення на суму внесків до фондів страхування та податкової соціальної пільги, тобто нараховану заробітну плату, а не оподатковуваний дохід у вигляді заробітної плати. У разі, якщо податковий кредит менший суми утриманих за рік із заробітної плати соціальних внесків і податкової соціальної пільги, то при такому підході може виникнути ситуація, коли замість того, щоб повернути з бюджету частину сплаченого протягом року податку, платник податків виявиться боржником перед бюджетом. Але податкові органи не наполягають на сплаті таких сум⁶. Водночас існують судові прецеденти, за якими суть питання вирішується діаметрально протилежно до роз'яснень податкових органів. Так, постановою Святошинського районного суду м. Києва від 26 січня 2006 року було вирішено подібне питання на користь платника податку, тобто суд вирішив, що для розрахунку податкового кредиту слід використовувати загальний річний оподатковуваний дохід.

Проаналізувавши викладене вище, з позицією Державної податкової адміністрації України важко погодитись. Як відомо, податковий кредит зменшує суму нарахованого фізичній особі оподаткованого доходу у вигляді заробітної плати. При цьому встановлено, що при визначенні об'єкта оподаткування дохід у вигляді заробітної плати зменшується на суму утриманих з неї соціальних внесків та податкову соціальну пільгу. Таким чином такі суми не підлягають оподаткуванню, а отже, їх потрібно віднімати від нарахованої за рік зарплати і для цілей застосування податкового кредиту. Ціль податкового кредиту за іпотекою: під "оподатковуваним доходом у вигляді заробітної плати" розуміється заробітна плата, зменшена на суму утримань до страхових фондів і податкову соціальну пільгу⁷.

Підсумовуючи проведений аналіз, слід зупинитися на деяких принципових положеннях щодо вдосконалення механізму податкового кредиту з податку на доходи фізичних осіб. По-перше, потребує нормативного перегляду перелік осіб, що мають право на отримання податкового кредиту з цього податку. Існуюче положення в оподаткуванні фізичних осіб стосовно цього питання порушує принцип справедливості, закріплений на рівні загального податкового законодавства. По-друге, слід вдосконалити процедуру розрахунку сум податкового кредиту. При цьому необхідно привести судову практику та акти Державної податкової адміністрації у відповідність один одному, що, безумовно, сприятиме однозначному розумінню законодавчих норм та впорядкуванню відносин у сфері оподаткування доходів фізичних осіб.

*Стаття рекомендована до друку кафедрою фінансового права
Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого
(протокол № 6 від 26 грудня 2006 року)*

⁵ Щодо порядку проведення розрахунку суми податку з прибутків фізичних осіб, що підлягає поверненню платнику податку в зв'язку з нарахуванням податкового кредиту: Лист Державної податкової адміністрації України від 27.04.2006 р. // Бухгалтер. — 2006. — № 18; Щодо організації роботи по декларуванню доходів, одержаних фізичними особами протягом 2005 року: Лист Державної податкової адміністрації України від 28.12.2005 р. // Податки та бухгалтерський облік. — 2006. — № 8.

⁶ Щодо розрахунку по податковому кредиту на навчання: Лист Державної податкової адміністрації України від 04.04.2005 р. // Податки та бухгалтерський облік. — 2005. — № 33.

⁷ Податки та бухгалтерський облік. — 2006. — № 97. — С. 37.